

Μ. ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΙΖ' ΕΦΟΡΕΙΑΣ
ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΕΔΕΣΣΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1988

Η ανασκαφική έρευνα στην ΙΖ' Εφορεία ακολούθησε και το 1988 το καθιερωμένο πρόγραμμα όσον αφορά τους χώρους και τον τρόπο εργασίας. Στην ΙΖ' Εφορεία στην οποία ανήκουν νομοί μεσόγειοι χωρίς ιδιαίτερα έντονη οικοδομική δραστηριότητα δεν υπάρχει μεγάλη πίεση σωστικών ανασκαφών. Έτσι οι πιο πολλές ανασκαφές είναι προγραμματισμένες και συστηματικές.

Η σημαντικότερη ανασκαφή της Εφορείας διενεργείται, όπως είναι γνωστό, στην Πέλλα. Φέτος έχουν ήδη κλείσει 13 χρόνια συνεχούς εργασίας με το ίδιο περίπου επιτελείο αρχαιολόγων και βάσει ενός προγράμματος, κατά το οποίο διερευνάται η ευρύτερη περιοχή της Πέλλας. Αποτέλεσμα της έρευνας αυτής είναι η επιβεβαίωση της εφαρμογής του ιπποδάμειου ρυμοτομικού συστήματος που ήδη είχε διαπιστωθεί κατά την πρώτη ανασκαφική περίοδο (1957-1962) σε ολόκληρη την πόλη, η γνώση της χωροταξίας της, των οχυρώσεών της και η αποκάλυψη σημαντικών δημόσιων κτιρίων και μεγάλου αριθμού ιδιωτικών κατοικιών.

Η γνώση της ρυμοτομίας της πόλης αποκτήθηκε από τα συμπεράσματα δύο μεγάλων σωστικών ανασκαφών που έγιναν τα πρώτα χρόνια της έρευνας της δεύτερης αυτής περιόδου (1976 κ.εξ.). Η μία ήταν η ανασκαφή της τάφρου του Ο.Υ.Θ. και η δεύτερη η ανασκαφή της διαπλάτυνσης του δρόμου που συνδέει το χωριό με την εθνική οδό. Με τη λήξη των σωστικών αυτών ανασκαφών και αφού είχαμε ήδη γνωρίσει τη ρυμοτομία της πόλης άρχισε η συστηματική ανασκαφική έρευνα. Το πιο σημαντικό οικοδόμημα που είχε αρχίσει να εμφανίζεται στη διάρκεια των σωστικών αυτών ανασκαφών, ήταν η αγορά που άρχισε να ανασκάπτεται συστηματικά το 1981. Παράλληλα άρχισε και η ανασκαφή στο ανάκτορο. Στο ανάκτορο η ανασκαφή της δεύτερης περιόδου ξεκίνησε με σκοπό την ένταξη ορισμένων τοίχων στα νότια του λόφου που είχαν αποκαλυφθεί στις πρώτες ανασκαφές (1957-1961) στο ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης, για να διαπιστωθεί αν τα ερείπια της πόλης και της Ακρόπολης ανήκουν στον ίδιο πολεοδομικό ιστό.

Τα αποτελέσματα είναι γνωστά. Αποκαλύφτηκε ένα τεράστιο συγκρότημα, το ανάκτορο των βασιλέων της Μακεδονίας, που φθάνει σε έκταση 60.000 τ.μ.

Ήδη, με τη λήξη της περιόδου του 1982 είχαμε αποκτήσει την εικόνα ενός συγκροτημένου οικοδομήματος στον τύπο της ιδιωτικής κατοικίας με περίστυλη αυλή στο κέντρο και κιονοστοιχία σε υπερυψωμένη βάση στην πρόσοψη. Τα θεμέλια και οι

τοίχοι του κτιρίου αυτού ήταν τεράστια, το δε εμβαδόν του έφθανε τα 7.500 τ.μ.

Διαπιστώθηκε επίσης η χρησιμοποίηση ενός αρχιτεκτονικού κανάβου που ακολουθεί ο αρχαίος αρχιτέκτονας. Ο κανάβος αυτός αποτελείται από οριζόντιες και κάθετες ζώνες διαφόρων, αλλά σταθερών μεγεθών, που διατηρούν αναλογικές σχέσεις μεταξύ τους. Η διαπίστωση αυτή βοήθησε σημαντικά την έρευνα εφόσον μπορέσαμε να εντοπίσουμε σε συγκεκριμένα σημεία τα κύρια τμήματα του συγκροτήματος.

Έτσι η έρευνα προχώρησε πολύ γρήγορα με αποτέλεσμα μέσα σε πέντε ανασκαφικές περιόδους να έχουμε σχεδόν ολοκληρωμένη κάτοψη του συγκροτήματος, το οποίο όπως είπαμε είχε εμβαδό 60.000 τ.μ. Ήδη από πέρυσι άρχισε η συστηματικότερη έρευνα των ερειπίων. Τα σημεία όπου γίνεται η ανασκαφή επιλέγονται ύστερα από μελέτη των δεδομένων και των ζητούμενων, τόσο για την ερμηνεία των χώρων που ανασκάπτονται, όσο και για τη λήψη χρονολογικών στοιχείων.

Την ανασκαφή του ανακτόρου τη φετινή χρονιά διενήργησαν οι αρχαιολόγοι Π. Χρυσοστόμου και Β. Μισαηλίδου, ενώ τα σχέδια της ανασκαφής εκπόνησαν οι αρχιτέκτονες Κ. Τροχίδης και Ν. Σφήκας.

Ο άλλος σημαντικός χώρος που ανασκάπτεται στην Πέλλα είναι η αγορά. Την ανασκαφή διενεργεί ο λέκτορας του Α.Π.Θ. Γ. Ακαμάτης, επιστημονικός συνεργάτης της ανασκαφής της Πέλλας. Κατά το 1988 συνεχίστηκε η έρευνα στη βόρεια και νότια στοά της αγοράς. Η διάταξη των χώρων στη βόρεια στοά απέδειξε ότι η περιοχή αυτή περιλαμβάνει χώρους με περισσότερο επίσημο χαρακτήρα, ενώ στη νότια στοά αποκαλύφτηκε σειρά καταστημάτων πώλησης κυρίως υγρών προϊόντων.

Στην περιοχή του Καναλιού της Πέλλας συνεχίστηκε από την αρχαιολόγο Μ. Ακαμάτη η ανασκαφή του μνημειακού δρόμου που είχε αρχίσει να αποκαλύπτεται πέρυσι. Ο δρόμος αυτός που βρίσκεται στα δυτικά του μεγάλου κυκλικού κτιρίου του Καναλιού, έχει προσανατολισμό Β-Ν και πλάτος 9 μ. Είναι στρωμένος με μεγάλες πέτρινες πλάκες, που παρουσιάζουν έντονη κυρτότητα στο κέντρο για την αποστράγγιση των νερών, ενώ στις δύο πλευρές του υπάρχουν κράσπεδα πλάτους 2 μ.

Σε μεταγενέστερη περίοδο το πλάτος του δρόμου περιορίζεται με την κατασκευή μεγάλου αγωγού στο δυτικό τμήμα, με κτιστές παρειές, και αγωγού παροχής πόσιμου νερού. Ο δρόμος αυτός είναι ένας από τους δύο Β-Ν δρόμους με μεγάλο πλάτος που ξεκινούν από τα νότια της πόλης και στη νοητή τους προέκταση πλαισιώνουν το ανακτορικό συγκρότημα.

Μια ακόμα ανασκαφή που διενεργήθηκε με την επίβλεψη της αρχαιολόγου Κ. Κουσουλάκου, άρχισε μετά από την τυχαία εύρεση τμήματος ενός θαυμάσιου λίθινου δωρικού γείσου στην περιοχή ΒΔ του αρχαιολογικού χώρου της Πέλλας. Πρόκειται για κάποιο κτίριο που η θέση του εντοπίζεται, σύμφωνα με το ρυμοτομικό σχέδιο, στα δυτικά ενός από τους δρόμους της πόλης με κατεύθυνση Β-Ν.

Σε δοκιμαστική τομή 10×4 μ., μετά την αφαίρεση του στρώματος κεραμιδιών, αποκαλύφτηκε στο ανατολικό της τμήμα δάπεδο δρόμου και δυτικότερα ο ανατολικός τοίχος κτιρίου. Βρέθηκαν επίσης πεσμένα δίπλα δίπλα και με διάταξη Β-Ν δύο τμήματα δωρικού γείσου (το ένα ακέραιο και σε καλή κατάσταση), ενώ στο δυτικό

μέρος της τομής βρέθηκε ένα τρίτο τμήμα δωρικού γείσου καθώς και ένας λίθινος δωρικός κίονας σωζόμενου μήκους περίπου 1,40 μ. επιχρισμένος με λευκό κονίαμα. Κοντά του βρέθηκαν τμήματα λίθινου δωρικού κιονόκρανου.

Αλλά η ανασκαφική δραστηριότητα της Εφορείας, εκτός από την Πέλλα, επεκτείνεται σε όλη σχεδόν την Εφορεία.

Στην Έδεσσα η αρχαιολόγος Α. Χρυσοστόμου συνεχίζει την έρευνά της στην αρχαία Έδεσσα. Αποκαλύφθηκε η συνέχεια του βορειοανατολικού σκέλους του τείχους της Ακρόπολης, ΒΑ της Αγίας Σκέπης, καθώς και τμήμα αρχαίου λατομείου σε σωστική ανασκαφή οικοπέδου. Ακόμα, στον αρχαιολογικό χώρο του Λόγγου ερευνήθηκε το νότιο σκέλος των τειχών της πόλης.

Στην ανασκαφή του προϊστορικού οικισμού του Μανδάλου, που διενεργείται από τις καθηγήτριες του Τομέα Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ. Κ. Παπανθίμου και Α. Παπαστερίου με τη συνεργασία της Εφορείας, συνεχίστηκε η αποκάλυψη της οικιστικής φάσης της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού και της Ύστερης Νεολιθικής.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανεύρεση δεύτερου λίθινου περιβόλου, ο οποίος φαίνεται ότι είναι παράλληλος του προηγούμενου, πράγμα που προσδίνει στον οικισμό μορφή ανάλογη μ' αυτή του Διμηνιού.

Στο νομό Ημαθίας για πρώτη φορά διενεργήθηκε ανασκαφική έρευνα στην Κυψέλη, στο λόφο με τη χαρακτηριστική ονομασία του Βασιλιά η Ράχη. Στην ανασκαφή που διενήργησε η αρχαιολόγος Μ. Αποστόλου αποκαλύφθηκαν οικοδομικά λείψανα του 3ου αι. π.Χ. με ενδιαφέροντα κινητά ευρήματα.

Στο νομό Φλώρινας συνεχίστηκε η σημαντική ανασκαφή της ελληνιστικής πόλης των Πετρών από την αρχαιολόγο Π. Βελένη, με τη συνεργασία του αρχιτέκτονα Γ. Βελένη. Ερευνήθηκε ο περιβάλλον χώρος της δημόσιας κρήνης που αποκαλύφθηκε το 1987, καθώς και δύο κατοικίες του νότιου πλατώματος. Τα αποτελέσματα ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητικά. Στο χώρο της κρήνης εντοπίστηκε οδικό δίκτυο και τμήμα του συστήματος ύδρευσης της πόλης, ενώ στον τομέα των κατοικιών έγιναν ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις πάνω στην τεχνική της κατασκευής των σπιτιών.

Επίσης συνεχίστηκε η ανασκαφή του ελληνιστικού οικισμού στο λόφο του Αγ. Παντελεήμονα στην πόλη της Φλώρινας από τους αρχαιολόγους Μ. Ακαμάτη και Γ. Ακαμάτη. Πρόκειται για έναν οργανωμένο οικισμό με αγροτοβιοτεχνικό χαρακτήρα, που απλώνεται πάνω σε διαδοχικά άνθηρα. Τα σπίτια είναι σχετικά μικρά με μεγάλους αποθηκευτικούς χώρους και εστίες. Από το στρώμα καταστροφής των σπιτιών προέρχεται ένας αρκετά μεγάλος αριθμός σιδερένιων εργαλείων και πήλινων αγγείων καθημερινής χρήσης, ενώ στα μεγάλα πιθάρια έχουν διατηρηθεί σπόροι σιτηρών.

Στο νομό Κοζάνης και συγκεκριμένα στην Αιανή, οι ανασκαφικές εργασίες, που διενεργεί η αρχαιολόγος Γ. Καραμήτρου, ξεπέρασαν φέτος κάθε προηγούμενο όχι μόνο σε διάρκεια αλλά και σε αποτελέσματα.

Ανασκαφές έγιναν στον προϊστορικό οικισμό της Κίτρινης Λίμνης (Σαριγκιόλ), στο νεκροταφείο των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων της Αιανής και στον ελληνιστικό οικισμό της Μαυροπηγής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μνημειακή ταφική

αρχιτεκτονική της αρχαϊκής-κλασικής περιόδου της Αιανής και τα πλούσια κτερίσματα που δίνουν νέα στοιχεία για την πρώιμη ιστορία της Μακεδονίας.

Στις ανασκαφές της Άνω Μακεδονίας αποκαλύπτονται ταυτόχρονα τρεις αρχαίες πόλεις της ίδιας περίπου περιόδου και ίδιας μορφής: η Αιανή, η αρχαιότερη, η πόλη στις Πέτρες και η πόλη στο λόφο της Φλώρινας. Κτισμένες όλες πάνω σε λόφο μέσου μεγέθους ακολουθούν ένα δικό τους ρυμοτομικό σύστημα, όπου οι κύριοι δρόμοι περιβάλλουν σε ζώνες το λόφο και συνδέονται μεταξύ τους με μικρούς δρόμους που δεν έχουν κανονική διάταξη. Στις τρεις αυτές πόλεις προστέθηκε φέτος και η Κυψέλη, κτισμένη και αυτή πάνω στο λόφο με την ίδια όπως φαίνεται μορφή.

Η επιλογή των θέσεων αυτών πάνω στο λόφο και στα συγκεκριμένα σημεία έγινε με σκοπό τον έλεγχο των διαβάσεων που συνδέουν την Κάτω με την Άνω Μακεδονία και τους διάφορους γεωγραφικούς χώρους μεταξύ τους. Επίσης η ασφάλεια που χαρίζει η θέση της πόλης πάνω στο λόφο ήταν ένας επιπλέον λόγος για την προτίμηση της θέσης αυτής.

Τα ευρήματα των παραπάνω ανασκαφών δίνουν νέα στοιχεία για τη σχέση της Άνω Μακεδονίας με την υπόλοιπη χώρα ήδη από τα πρώιμα χρόνια. Ακόμη είναι χαρακτηριστική η στενή σχέση των πόλεων αυτών με την πρωτεύουσα Πέλλα στα ελληνιστικά χρόνια, όταν αυτή αναδεικνύεται εκτός από πολιτικό και σε πολιτιστικό κέντρο.

Σημαντικό έργο της Εφορείας τη φετινή χρονιά, εκτός από τις ανασκαφές, ήταν και η αναμόρφωση της Έκθεσης του Μουσείου της Πέλλας. Η Έκθεση που είχε οργανωθεί το 1987 με τη συμπλήρωση των 30 χρόνων των ανασκαφών της Πέλλας στη Δ.Ε.Θ. χρησιμοποιήθηκε ως βάση για τη νέα έκθεση του Μουσείου. Έτσι, με τη χρησιμοποίηση των προθηκών της έκθεσης και το ίδιο εποπτικό υλικό, το Μουσείο της Πέλλας απέκτησε νέα μορφή. Η διάταξη της έκθεσης σε ενότητες όπως ανάκτορα, αγορά, ιερά, ιδιωτικές κατοικίες, νεκροταφεία, μαζί με επεξηγηματικά κείμενα και ανασκαφικές φωτογραφίες, βοηθά τον επισκέπτη να γνωρίσει την Πέλλα, αλλά και να κατανοήσει τα αντικείμενα που εκτίθενται επιλεκτικά και όχι συσσωρευτικά μέσα στις προθήκες. Τη διεύθυνση της νέας έκθεσης, όπως έγινε και στη μεγάλη έκθεση των 30 χρόνων στη Δ.Ε.Θ. της Θεσσαλονίκης, ανέλαβε η αρχαιολόγος Α. Σιγανίδου.

Παρόλη όμως την προσπάθειά μας για την προβολή της Πέλλας, το Μουσείο λόγω των μικρών του διαστάσεων είναι πέρα για πέρα ακατάλληλο. Η ίδρυση ενός νέου μεγάλου και κατάλληλου για το χώρο Μουσείου είναι εδώ και χρόνια ο κύριος στόχος της Εφορείας, που τώρα έχει αρχίσει να υλοποιείται.

Παράλληλα με τις ενέργειες για την ανέγερση νέου Μουσείου, ξεκινά και η ανάπλαση του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου της Πέλλας από το ΤΑΠΑ, με τη μετατροπή του χώρου σε αρχαιολογικό πάρκο.

Εκτός από αυτά έχει δημιουργηθεί αυτή τη χρονιά στην Πέλλα από το ΤΑΠΑ εργαστήριο κατασκευής εκμαγείων πήλινων αντικειμένων από ολόκληρη τη Μακεδονία.

Με βάση τα παραπάνω καθορίστηκε και η μορφή των προτάσεων που υπέβαλε η

Εφορεία για την επέκταση-αναμόρφωση του σύγχρονου οικισμού της Πέλλας, ώστε να συνδεθεί ουσιαστικά ο αρχαιολογικός χώρος με τη ζωή του χωριού και οι κάτοικοι να αναπτύξουν ανάλογες δραστηριότητες.

Έδεσσα,
Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων

Μαρία Σιγανίδου

THE ACTIVITIES OF THE 17TH EPHORATE OF ANTIQUITIES DURING 1989

by M. SIGANIDOU

The excavations carried out in the five districts of Western Macedonia by the 17th Ephorate of Classical and Prehistoric Antiquities at Edessa are presented in this paper. Most of the excavations were planned and systematic. The research at Ancient Pella was the most significant; it included the excavation of the Palace, the Agora, the area of the Canal and other minor sectors. The results were very significant and contributed to the real knowledge of the city. Two more excavations were carried out in the district of Pella: a) the excavation of the walls of ancient Edessa and b) the prehistoric excavation at Mandalo.

The research of a Hellenistic city at Kypseli started in 1989 in the district of Emathia, while two more Hellenistic cities have been excavated in the district of Florina: a) at Petres and b) on the hill of Hagios Panteleemon just outside the modern town of Florina.

A similar city with its cemetery has been excavated at Aiani in the district of Kozani. All these cities were built on hills and has similar characteristics. Their research provided new evidence for the history of Upper Macedonia.

Finally, the activities of the Ephorate were completed with the new exhibition at the Museum of Pella.